

Liikennealan pelikirja

Liikennealan pelikirja on osa ”Liikennealan kansallinen kasvuohjelma 2018-2022” -kokonaisuutta. Kasvuohjelman päätavoitteena on julkisen ja yksityisen sektorin sekä tutkimusalan yhteistyönä luoda Suomeen edistyskelpoinen liikennejärjestelmä, jonka kestäville ja vastuullisille ratkaisuille löytyy myös kansainvälistä kysyntää.

Liikennealan pelikirjassa pyritään selkeyttämään julkisen ja yksityisen sektorin roolit markkinoilla sekä sitouttamaan kaikki toimijat yhteisiin pelisääntöihin. Pelikirjan avulla kirkastetaan ne toimet, joilla voidaan edistää yritys- ja vientivetoista kasvua samalla, kun liikenteelliset tavoitteet saavutetaan tehokkaammin.

1.1 Liikenne kasvun toimialana

Ulkomaankauppa on Suomen kaltaisen avoimen markkinatalouden peruskivi, jonka varaan turvaa koko kansakunnan hyvinvointi. Talouden uudistuminen ja yritysten menestyminen vientimarkkinoilla on ratkaisevan tärkeää.

Liikenne toimii kansantalouden merkittävänä ajurina. Suomessa liikennealalla ja sitä tukevilla toimialoilla toimii noin 35 000 yritystä, jotka työllistävät arviolta 205 000 henkilöä. Markkinoilla toimivien yritysten liikevaihto on yli 60 mrd euroa. Kotitalouksien vuosittainen kulutus liikenteeseen on noin 19 mrd euroa.¹

Liikennemarkkinat ovat yksi eniten kasvavista sektoreista globaalisti. Alan automatisaatio, palveluistuminen ja sähköistyminen haastavat nykyisiä toimintatapoja. Alustatalous tarjoaa mahdollisuuksia globaalisti skaalattavien palveluiden rakentamiseen, mutta edellyttää myös kehityksen kärjessä pysymistä, jotta liiketoimintaa syntyy Suomeen.

Aktiivisella tieto- ja innovaatiopolitiikalla voimme vaikuttaa siihen, että Suomessa syntyy myös liikennealalla uusia, vientikelpoisia ratkaisuita. Liikennealaa on usein pidetty lähinnä kulueränä valtion, kuntien, yritysten ja kotitalouksien budjeteissa. Älykäs liikennejärjestelmä kuitenkin tarjoaa uusia liiketoimintamahdollisuuksia suomalaisille toimijoille järjestelmän eri osa-alueilla.

Suomi on viime vuosien aikana koko toimialan yhteisellä onnistuttu nostamaan liikenteen ja liikkumisen maailman kärkijoukkoihin. Eri toimijoiden yhteistyöllä Suomi voi hyödyntää asemaansa viennin edistämiseksi ja investointien houkuttelemiseksi sekä toimia koelaboratoriona uusille ratkaisuille.

Liikenteen ja liikkumisen käynnissä oleva systeeminen murros, uusien palveluiden tulo markkinoille, kuluttajakäyttäytymisen nopea muutos sekä liikennesektorille asetetut päästövähennystavoitteet ja infran rahoitustarpeet johtavat tarpeeseen tarkastella uudelleen sektorin eri toimijoiden rooleja.

¹ Liikennealan kansallinen kasvuohjelma 2018-2022

(http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160361/TEM_oppaat_15_2017_Liikennealan_kansal_kasvuohjelma_11122017.pdf)

1.2 Julkinen sektori markkinaa muovaamassa

Julkinen sektori on keskeisessä roolissa liikennealan muutoksen aikaansaamisessa. Liikenne- ja viestintäpolitiikan rinnalla liikenteen markkinoita muovaavat erityisesti ilmasto- ja energiapolitiikka sekä elinkeino- ja innovaatiopolitiikka. Julkinen sektori toimii politiikan suunnannäyttäjänä ja mahdollistajana, kun taas yksityisen sektorin rooli on toimia innovaattorina ja toteuttajana. Strateginen politiikkaohjaus, toimintaympäristön sääntely, julkiset hankinnat ja tuet sekä kokeilut ja TKI-rahoitus ovat tehokas tapa suunnata liikennealan kehitystä ja luoda markkinoita ratkaisuille, jotka palvelevat sekä yhteiskunnan että yritysmaailman tavoitteiden saavuttamista, ja ennen kaikkea luovat kansalaisille laadukkaampia palveluita.

Liikennettä koskevaa **lainsäädäntöä** on viime vuosina uudistettu runsaasti. Muun muassa laki liikenteen palveluista mahdollistaa eri kulkumuotojen ja kuljetusten yhdistelemisen, tiedon tehokkaamman hyödyntämisen, uusien innovatiivisten palveluiden kehittämisen ja siten liikenteen optimoinnin järjestelmätasolla. Lain hyötyjen ulosmittaaminen vaatii kuitenkin uusien toimintamallien omaksumista osaksi liikennejärjestelmää tasaveroisina perinteisten toimintamallien rinnalla, oli sitten kyse julkisista hankinnoista tai verotuskohtelusta.

Markkinoiden ja palveluiden kehittymisen kannalta on keskeistä, että liikennealan eri **strategioiden ja ohjelmien** tavoitteet ja toimet kulkevat samaan suuntaan ja että niiden täytäntöönpano varmistetaan kaikilla tasoilla. Tässä hallinnon tulosohjauksella sekä julkisen omistajan omistajaohjauksella on tärkeä rooli. Yritysten kannalta keskeistä on julkisen sektorin toiminnan ennustettavuus ja luotettavuus.

Julkisilla toimijoilla on merkittävä rooli **liikenteen suunnittelussa ja järjestämisessä**. Julkissektorin subventiolla ja panostuksilla on merkittävä rooli joko markkinoiden syntymistä edistävänä tai hidastavana toimenä. Julkisen sektorin panostuksia tarvitaan jatkossakin peruspalvelutason ja erityisryhmien liikkumistarpeiden turvaamisessa sekä ihmisten liikkumisen helpottamisessa. Sujuvat matkaketjut rakentuvat joukkoliikenteen ja yksityisten liikkumispalvelujen yhteisestä tarjonnasta. **Julkisia hankintoja** eri tahoilla tehtäessä tulisi aidosti miettiä, miten hankinnoilla voidaan yhteiskunnallisen kokonaistehokkuuden rinnalla edistää markkinoiden toimivuutta ja vientikelpoista toimintaa.

Julkinen sektori voi toimia **palveluntuottajana** joko virasto- tai yhtiömuodossa. Rajanveto sen suhteen, mitä kannattaa hankkia ja mitä tuottaa itse, on keskeistä markkinoiden toimivuuden kannalta. Erityisesti markkinapuutteen kyseessä ollen on julkisen sektorin palvelutuotanto perusteltua ja voi osaltaan poistaa tai korjata markkinan toimintaa tai johtaa uuden markkinan syntymiseen. Toisaalta taas julkisen sektorin oma palvelutuotanto voi pahimmillaan johtaa siihen, että markkinaehtoisten toimijoiden edellytykset toimia kapenevat tai poistuvat kokonaan.

Liikennejärjestelmän kompleksisuuden ja muutoksen nopeuden lisääntyessä **tutkimuksella** on tärkeä rooli. Valtion **panostukset TKI-toimintaan** ja riskinjakomekanismit erityisesti innovaatioiden alkuvaiheessa vaikuttavat osaltaan alan kehitystä suuntaavasti. Liikennealan kasvu edellyttää alan **ekosysteemien** kehittämistä. Ekosysteeminen ajattelu on nykytietämyksen valossa tehokkain innovaatioiden synnyttäjä ja hyödyttää kaikkia sen jäseniä tuottamalla lisäarvoa, jota kukaan ei yksin pysty luomaan. Eurooppalaisen tutkimuksen mukaan peräti 96 prosenttia innovaatioista syntyy ekosysteemeissä². Ekosysteemien syntyminen edellyttää julkiselta sektorilta aktiivista verkostojen fasilitoitintia ja tiivistä vuoropuhelua kotimaisten ja kansainvälisten yritysten sekä tutkimuslaitosten kanssa.

² Suomen kilpailukyvyyn ja talouskasvun turvaaminen 2020-luvulla (https://tem.fi/documents/1410877/2132296/Selvitysmies+Erkki+Ormalan+raportti+1_2019/8e799682-a794-cd37-df13-bbaa27e6cf44)

2 Liikennetoimialan yhteiset teesit käyttäjälähtöisen ja kestävä markkinan edistämiseksi

Liikennetoimialan yhteisillä teeseillä kuvataan toimijoiden tahtotila liikennealan kehittämiseksi kohti vientivetoista toimialaa, sekä eri sektoreiden rooleja liikenteen markkinoilla.

1. Suomen liikennejärjestelmän kulmakivinä ovat toimivuus, turvallisuus, kestävyys, vastuullisuus ja taloudellisuus ja kaiken keskiössä on toimivien liikennepalveluiden kehittäminen asiakkaille – niin kuluttajille kuin elinkeinoelämälle.
 - Tavoitteenamme on, että liikennejärjestelmämme on maailman kärkeä sekä kansainvälisissä rankingeissa että käyttäjien arjessa. Voimme yhteisvoimin kehittää liikennealasta dynaamisen ja houkuttelevan toimialan ja hyödyntää alan kasvu- ja vientipotentiaalin.
 - Kilpaileminen maailmanluokassa edellyttää, että kotimarkkinasta saadaan uskottava näyteikkuna ja referenssi uusille teknologioille ja palveluille.
 - Maailman kärkisijoille pyrkiminen edistää sekä kansallisten ja alueellisten liikennetavoitteiden että laajojen elinkeinotavoitteiden saavuttamista. Samalla liikennealan välilliset vaikutukset hyvinvoinnille ja yhteiskunnalle kasvavat.
2. Alan kehittymisen ja yhdenvertaisten sekä asiakaslähtöisten palveluiden edellytyksenä ovat toimivat markkinat, joissa tasapuolinen kilpailu ajaa aktiiviseen innovointiin ja systemaattiseen uudistumiseen.
 - Kilpailumekanismin toimivuuden varmistaminen on markkinoiden kehityksen edellytys. Alan yritykset kilpailevat omalla etevyydellään aidosti keskenään.
 - Toimialan murros tarjoaa mahdollisuuksia niin alan perinteisille toimijoille kuin uusille yrityksille. Tasapuoliset toimintaedellytykset tukevat koko alan ja palveluiden kehittymistä.
 - Valvontamekanismien tehokas hyödyntäminen ja vahvat valvovat viranomaiset tukevat osaltaan markkinoiden toimintaa ja varmistavat asiakkaiden yhdenvertaisuuden toteutumisen.
3. Markkinoiden kehittymisen edellytyksenä on vuorovaikutteinen, tavoitteellinen ja rohkea julkisen ja yksityisen sektorin sekä tutkimusalan välinen ekosysteeminen yhteistyö.
 - Ekosysteemissä toimijat kilpailevat keskenään ja muiden ekosysteemien kanssa, mutta tuottavat samalla lisäarvoa sekä toisilleen että erityisesti asiakkaille. Yhdessä toimimalla kasvatamme kokonaismarkkinaa, josta kasvun myötä riittää enemmän jaettavaa kaikille.
 - Liikennealan haasteet ja mahdollisuudet ovat niin laajoja, ettei yksikään toimija kykene niihin yksin vastaamaan. Sitoudumme yhdessä kehittämään uusia yhteistyömalleja ja verkostoja koko alan ja asiakkaiden eduksi.
4. Liikennemarkkina on keskellä muutosta, jossa uutta sääntelyä, uusia tarpeita ja uusia organisaatioita syntyy jatkuvasti. Jokaisella toimijalla on omat arvonsa ja tavoitteensa sekä niiden linjaamat roolinsa markkinassa. Roolien tulee olla mahdollisimman selkeät, roolit tulee viestiä avoimesti ja roolitukseen pitää voida luottaa.
 - Julkinen sektori toimii ennen kaikkea mahdollistajana ja määrittelee liikennejärjestelmän tavoitteet ja palvelutason. Julkisen sektorin ei tule tuottaa itse palveluita, joissa on jo markkinaehtoisia toimijoita. Julkiset toimijat toimivat vain markkinapuutetilanteessa ja tuolloin vain markkinaehtoisesti ja kilpailuneutraliteetista huolehtien.
 - Yksityinen sektori tuottaa palvelut joko markkinaehtoisesti tai julkisesti hankittuna palveluna.
 - Panostamme yhdessä markkinapuutteiden parempaan tunnistamiseen ja markkinoiden ajantasaisen tilannekuvan tuottamiseen.

5. Liikennejärjestelmässä toimivat yritykset tuovat oman panoksensa liikennejärjestelmään ja kestävä liikennejärjestelmä syntyy julkisten ja markkinaehtoisten palveluiden yhteisestä tarjonnasta. Avoimuus ja luottamus ovat pohja tälle kehitykselle.
- Markkinaehtoisten liikennepalvelujen yleistyessä on varmistettava, että liikenteen suunnittelussa ja seurannassa välttämätön tieto on saatavilla koko järjestelmän kehittämiseksi ja politiikkatoimien tueksi. Liikennejärjestelmän kehittämisen tulee perustua kestäviin palveluratkaisuihin ohjaamiseen.
 - Liikenteen palveluistumisessa aloitettua kokonaisvaltaista uudistamista viedään aktiivisesti yhdessä eteenpäin tavoitteena eri liikennemuotojen ja joukkoliikenteen kokonaisvaltainen integrointi tiedon ja rajapintojen avaamisen kautta asiakaslähtöisten palvelujen kehittämiseksi. Sitoudumme parhaiden käytäntöjen kehittämiseen tämän tavoitteen tueksi.
6. Julkiset hankinnat ovat oleellinen osa liikenteen palveluja ja niitä tulee käyttää määrätietoisesti, alan uudet palvelut mahdollistaen ja kehitystä vauhdittaen.
- Hankinnoissa hyödynnetään kilpailun mahdollisuudet. Hankintaosaamista kehitetään systemaattisesti mahdollistaen uudet palvelut ja välttäen toimittaja- ja asiantuntijaloukkujen syntymistä. Julkisissa hankinnoissa pyritään teknologianeutraaliuteen.
 - Hankinnoissa hyödynnetään mahdollisimman paljon innovatiivisia hankintoja, käydään aktiivista markkinavuoropuhelua ja pyritään jättämään palveluiden ratkaisuvaihtoehtojen kehittämistä yrityksille.
 - Hankinnoissa kiinnitetään huomiota aineettomien oikeuksien ehtoihin niin, että ne antavat yrityksille mahdollisuuden kehittää liiketoimintaansa.
7. Alan sähköistyminen, automatisaatio ja palveluistuminen haastavat nykyisiä toimintatapoja. Liikenneala toimii aktiivisesti kokeilukulttuurin edistäjänä. Suuntana kokeiluissa on siirtyminen teknisistä kokeiluista markkinakokeiluihin.
- Liikenneala on positiivinen esimerkki kokeilukulttuurin omaksumisessa. Jatkossa tavoitteena on vaikuttavampien ja kunnianhimoisempien kokeilujen toteuttaminen.
 - Kokeiluita rakennetaan systemaattisesti eri toimijoiden kesken etsien ratkaisuita eri alueille sekä eri toimialarajat ylittäviä kokeiluita.
8. Liikenneala toimii aktiivisesti osaamisen kehittäjänä ja osaajien houkuttelijana. Uusia tekijöitä tarvitaan sekä julkiselle että yksityiselle sektorille.
- Liikennealan murros haastaa myös henkilöstön osaamisprofiileja. Alalle tulee saada uusia ja uudenlaisia osaajia. Luomme yhdessä positiivista mielikuvaa alasta ja jaamme osaamistamme koko verkoston kesken.
 - Alan kasvun ja julkisen talouden näkökulmasta pääosa uusista työpaikoista tulee sijoittua yksityiselle sektorille.

”Tämä pelikirja koskee minua ja minulla on vastuu tämän kokonaisuuden eteenpäin viemiseksi.”